

«БІБЛІОТЕКА САМОСТІЙНОЇ УКРАЇНИ»

ч. 1 (14)

Д-р Юліян Вассиян

ДО ПРОБЛЕМИ: МАТЕРІЯ — ДУХ

Ярослав Гайвас

***ЗАВВАГИ ДО НАШОЇ
РЕВОЛЮЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ***

Чікаго, 1965

«БІБЛІОТЕКА САМОСТІЙНОЇ УКРАЇНИ»

ч. 1 (14)

Д-р Юліян Вассиан

ДО ПРОБЛЕМИ: МАТЕРІЯ — ДУХ

Ярослав Гайвас

*ЗАВВАГИ ДО НАШОЇ
РЕВОЛЮЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ*

diasporiana.org.ua

Чікаго, 1965

До Вельмишановних Читачів!

Оце даємо у Ваші руки перше видання відновленої «Бібліотеки Самостійної України».

Як ми вже повідомляли в «Самостійній Україні» за квітень, плянуємо кожних два місяці видавати праці наших працівників пера. І так в найближчому часі появиться праця проф. Ю. Пундика «Український Націоналізм». Видання це буде мати понад 120 стор.

Ціна кожного видання, незалежно від об'єму — \$1.25. Річні передплатники зможуть одержати 6 наших видань (близько 800 стор. друку в першому році) тільки за \$6 разом з пересилкою. Кольпортери одержують знижку згідно з умовою. Замовлення слати на адресу:

"INDEPENDENT UKRAINE"

2315 West Chicago Avenue

Chicago 22, Illinois

Д-р Юліян Вассиян

ДО ПРОБЛЕМИ: МАТЕРІЯ — ДУХ

Коли матерія діє на якийсь осередок, то цей рух обов'язує її в цілості: найбільші маси й найменші частинки. Тоді матеріальний світ є в дійсності безконечним числом осередків, бо кожна частина матерії уставляється в той спосіб, щоб мати в собі осередок і в цілості прямувати до осередку, що є **поза** нею. Виявляється конечність прийняти два рухи: гомоконститутивний (самоустроєвий) і гетероконститутивний (чужоустроєвий). Внаслідок першого — матерія прямує мати в собі якусь опертя-осередок, тому й найменша її частина є все ще системою ядра (центру) і периферії. Постає питання про межу цього **доосереднього** діяння в найменших частинках матерії. Рух електронів **довкола** ядра є вислідом їх доосереднього руху, який, якщо був би здійснений, означав би знищення атомної системи, бо електрони впалиб на протон і зіллялися б з ним в одну масу. (Можливо, що такий процес матерії постійно відбувається!). А втім, доосередній гін електронів витримує відосередня енергія протону, вона рівноважить їх силовий напір і витримує їх у певному віддаленні від себе. Однак це ще не пояснювало б колового, чи так еліптичного руху довкола ядра. Електрони діють на себе, як теж цілий атом приймає діяння довкільних атомів, отже, свою зовнішню сферу — ізольованого атому нема — і це значить, що найменша одиниця матерії пройнята «духом» цілої матерії, або: її будова, істота однакова з істотою цілого матеріального світу, і всяка «ізоляція» атомів, всяке «вилучування» має строго умовний характер. Наслідком усіх внутрісистемних (гомоконститутивних) і зовнішньосистемних (гетероконститутивних) сил є істота матерії **однакова в найбільшому й у найменшому.**

Одначе прийім умовну ізоляцію атому і спостерігаймо шляхом (мислевого) експерименту (Маха) можливості атому. Виходячи з периферії, дійдемо або до зни-

щення, або до ствердження стану рівноваги, яким є власне атом «у формі», т. зн. що взаємочинність усіх його одиниць створює стан рівноваги всіх сил атому «**in actu**» отже, всіх його чинних сил. Це основа модерної динамічної теорії матерії. Виходячи від протону — можливе знищення системи завдяки перевазі відосередньої сили протону, що розриває його в усіх напрямках, кидаючи його частинки на електрони. Знищення атомної системи віднутри, так сказати б, з ініціативи протону, мало б за наслідок не інтеграцію сил в одну вислідну, як це було в випадку доосереднього почину електронів, але розбиття осередньої сили протону на всі інші частинки системи (електронів), які, правдоподібно після цієї революційної катастрофи, підпали б притягаючим впливам інших сусідніх атомних систем. Або система залишається, отже згаданий уже стан рівноваги, або виразніше: **стан нап'яття як тривання**. Описані можливості заходять тоді, коли електрони діють у напрямі осередка поза собою, бо ж протон є вправді їх осередком, але супроти кожного з них є він зовнішній, екстраонований. Так само протон діє в напрямі цілого свого зовнішнього оточення, отже вправді «своїх» електронів, але положених власне **поза собою**. В атомній системі ми прийняли б таким чином **межу доосереднього** діяння матерії: ані про осередок протону, ані про осередок електронів уже не говоримо. Одні й другі є дійсно елементарні, є «в собі», є вирівняні, не мають якогось власного доосереднього й відосереднього напору, не є в собі збудовані як динамічна система напруження. Ми прийняли б тим самим тезу, що будова матерії, яка «складається» (власне, дуже невлучний вислів!) в цілості з атомів, чи пак з їх складових чинників, електронів і протонів, не виявляє **доосереднього прямування**, але власне є в цілості **відосереднім рухом**, отже не має **спрямування до консистенції**, — доосередність означає самозбереження, устійнення, тривання, буття -- але навпаки, знаходиться в **процесі розпаду, самознищення, вибування з себе.**) Відомий закон безвладности не є супроти того суттю матерії, навпаки, є

він суттю духа²), зате матерія в цілості прямує з себе і знаходиться в ненастанній деструкції — радіоактивність була б одним з наслідків того. Якщо б матерія була поняттям на означення інертності, або безвладності, як наслідку стану доосереднього прямування (буттєвий мотив), чим був би тоді дух? Хіба також прямуванням із зворотним (відосереднім) напрямом. Різниця наслідків цього прямування, власне як самоствердження і самознищення, на перший погляд зовсім логічна, коли подумати про зосередження й розпорошення (розсіяння). Не йдеться в данім випадку про абсолютні означення, — можливо, що розсіяння є тільки зміною форми, при чому нічого змістово не пропадає. Але **тожсамість причини** створює засадничі труднощі. В обох випадках є це вираз активного характеру — **прямування** — поняття, що натякає прямо на підметову поставу. Супроти цієї її **корінності** протилежність напрями не є суттєва, але радше формальна і другорядна. Як матерія, так і дух, без огляду котре з них відосередне, однаково прямують і є супроти себе позитивними протилежниками. Всюди там, де матерія відбуває процес розсіяння, — дух зосереджується і навпаки. З погляду самочинності ні одна форма наслідку не означає того, що лежить інтенціонально в обох поняттях самозбереження і самознищення. Це дуже умовне означення стану підмета, що змінюється, але не пропадає. Цілковіт інакше випав би вислід усього, якби орієнтаційним моментом була не причина, але наслідок. Розсіяння рівнялося б **дійсному** заникові, а не формальній зміні, зосередження означало б **постійне** зберігання **первісного** стану — отже проблематика причини (основи) в найвищій мірі. Раз вона себе потверджує, другий раз заперечує (дійсно) — в обох випадках **активним зусиллям прямування**, — зрозумілого, коли воно кінчиться наголосом підмета (самоствердженням), суперечливого — якщо воно себе **само** нищить. Тоді з поняттям доосередності було б зв'язане прямування, підметовість, самозбереження, зате відосередність була б нелогічним (бо відосередне діяння означає діяння від

Осередка) висловом на означення наслідку, спричиненого не осередком, але **чужородною** силою.

Не можна означити істоти матерії ані за поняттям інертності ані активності. Бо коли б вона прямувала до свого тяготного центру (**Gravitationszentrum**), то її інтеграція повинна б, мавши на увазі її безчасовість, — бути відвічною, т. зн. існувати в характері **абсолютної маси** (зібраної в одному місці), а не безконечного числа атомних систем напруги. Також у випадку відосібного (відосереднього) руху самознищення вона — з наведеної причини своєї безчасовости — не повинна була взагалі ніколи появитися в стані, з якого розум виводить різні її розвиткові можливості.

Атомна система має докладно означену будову: в її основі лежить протилежність діяння **сил**. Так протон, як і електрони діють і **від себе і проти себе**, і це вможливорює нап'яття силових одиниць. Будова матерії з такою устроєвою засадою в основі є **великою атомною системою**, що мусить мати свій осередок-протон як абсолютний космічний центр і свою велику, але обмежену електронову масу. На подобу атому ця макрокосмічна система знаходиться в постійному нап'ятті своїх сил, яке творить істоту її космічної душі. Ізолювати маленьку одиницю матерії, якою є атом, на ширшому пляні матерії вдається з успіхом, бо атом дістає власне через взаємність зовнішню сферу, потрібну для його рівноваги. Атоми витримують у рівновазі взаємодіянням, і завдяки тому матерія є. Самітний атом розпався б у безконечному просторі (мотив розпряжності), бо він не знаходився б з зовні обмеження. Так само велика космічна система не дається подумати як скінчена величина, бо не маючи з зовні доосереднього протидіяння своєму відосередньому діянню, мусіла б у силу того останнього розсіватися в безконечність.

Чому не можна допустити протилежного випадку зосередження в безконечно малу масу? Тому, що, якби навіть неймовірна можливість доосереднього діяння електронів у хвилевій відсутності всякого діяння з боку зов-

нішніх атомів, мала місце і наслідком того зникла б атомна система, то постала маса мусіла б перейти в протидіяння, власне завдяки бракові зовнішнього спротиву і розсіялася б. Видається це протиріччям, з уваги на закон класичної механіки, що не допускає діяння без протидіяння. Виходило б щось цілком інше: зломання електронами спротиву протону повинно б спричинити зосереджування маси в безконечність. Але це не могло б статися власне завдяки засаді тиску-протитиску, бо не зустрічаючи з боку ядра ніякого спротиву, електрони, залишені собі самим, зачали б діяти відосередньо, і сталося б те, що посередньо з протоном. Тут наслідки ті самі, тільки момент почину виходить раз з ядра, а раз від його трабантів.

Теорія атомної системи, імовірна для умовно виділеного атому, не має значення в відношенні до матерії взагалі, коли означити її поняттям великої, але скінченої маси. Навпаки, кожен найбільшу систему слід уявляти на зразок атомної будови як обмежену зовнішньою сферою, що творить для неї необхідний бігун напруги сил. **Динамічна теорія матерії конечно веде до безконечности матерії** і з ідеєю своєї безконечности матерія чи сила (що є одне й те ж саме) перестає бути предметом природознавства і філософії. Природа стає проблемою метафізики. Безконечність матерії є вправді постулятом думання, однак не може бути подумана, отже, не є навіть теоретично вимірною. Атомізм — це неозначений погляд на будову матерії — його найбільшою прикметою є високо естетична концепція світу і прозора засада загальної механіки в фізичному світі. Її слабим місцем є те, що світовий механізм повинен бути скінченою в собі величиною і в цьому випадку він або вказує на трансцендентну свою творчу причину в Бозі, або розпливається в мряці ідеї безконечности і тратить свою автономну замкненість. Подібно як атом є межевим поняттям на шляху мікрокосмічного думання, так само його теоретична вартість має межу в напрямі думки до макрокосмосу. В першому випадку він

безпосередньо спиняє рух думки, яка має нахил продовжувати поділ матерії в безконечність. Атом власне **собою** ³⁾ затримує думку і вона приймає його як остатню, основну одиницю устрою матерії. В протилежному напрямі величинного (кількісного) зросту матерії в безконечність — межею, очевидно, не є безпосередньо атом, але **вимога, поставлена істотою атомного устрою**: ця вимога вказує на потребу зовнішньої сфери, яку дає або згаданий рух-ріст у безконечність, або гетерогенна, замежна (трансцедентна) духовна дійсність — Бог.

Будова атому спонукує до висновку, що матерія є **станом** сил, які взаємним напруженням тримають себе в рівновазі. Власне, ця рівновага виступає як стан, від чого виводиться враження спокою, безвладности, а далі буття і т. д. Життям матерії є ненастанний рух сил, що постійно порушують хвиляву рівновагу оточення і взаємно дізнають з його боку такого ж деструктивного впливу. Життєвий процес матерії — катастрофічний з погляду ідеальної рівноваги. Зразками її є абсолютне буття, духовна досконалість і т. д. Подібно, як остання зо становища першого — є ідеальним спокоєм або смертю. Постійність законів матерії є формою, в якій дух висловлює **ритмічність хвилювання сил матерії**, а може навіть тільки постійність свого відношення до явищ зовнішнього світу.

Матерія є в собі тим, чим вона є в своїй цілості. Цей сповидно тавтологічний висказ оживлюється новим значенням щодлиш після ближчого пояснення, а саме, що з уваги на свій устрій матерія не дається пізнати як цілість, тільки зо своїх частин. Розум просліджує не тільки взаємини частин матерії, тому, що в тій відносній формі він спостерігає всі процеси матеріяльних явищ, дійшов він до устійнення законів механіки, тобто постійних форм руху — ділання на себе матерії. Виникає оправдане питання: чим є матерія як цілість, або чим є вона в собі, нараз, або який є її безумовний зміст? Самі спостереження взаємин між її частинами витворюють з часом враження, що істота матерії, яка

виступає все тільки в ролі якоїсь частинки, не є в ній безпосередньо, але неначе **поза** нею, наприклад: у нап-рямі її ділання (диви: закон тяготи в Гегеля). А втім це цілком умовне схоплення не передає **цілого** обсягу життєвих проявів матерії. Тут удруге зустрічає розум перешкоду, тим разом в іншій формі: **матерія як цілість недоступна ніякому досвідові — вона не може бути предметом досліду.**

Ідеальне пізнання матерії в умовах обов'язуючих меж досвіду мусіло б з кінечности мати апріорний харак-тер: пізнання частинки матерії було б передумовою пізнання її цілоти. Висновки з атомістичної теорії, як виявлено, суперечать цьому, до того ж множаться що-раз більше в модерному природознавстві, головню в фі-зиці, погляди про статистичний характер законів при-роди, які саме є іншими для мікроскопічних взаємни, а іншими в макрокосмічній скалі. Отже, нема вичерп-ного пізнання матерії, беручи за основу досвіду її мо-лекулярний чи атомний стан, тому що проникнути **поза** зовнішню сферу механічних ділань матерії — немож-ливо, а деякі спостереження вже протирічать і самій безумовності законів навіть у згаданій царині механі-ки. Питаючись про істоту матерії, висказуємо твер-дження, що матерія є в собі тим, чим вона є в своїй цілості, то є в своїх частинах — тільки постулят розуму, який теоретично приймав згори за істоту чогось, в то-му випадку «матерії», **однотайність (die Einformig-keit), однорідність, гомогенність.** З цього слідує: **вичерп-не пізнання одного атому матерії — було б одночас-но пізнанням її взагалі.**

Конкретна **появність (Ersheinbarkeit)** матерії пред-ставляє надзвичайно багату скалю первнів, прикмет, спо-лук, агрегатів і т. д. — отже, барвистий образ багатої індивідуальної стилізації. **Матерія взагалі** — в досвіді не виступає, і годі шукати її в котрійсь із конкретних форм, щоб могли потім редукувати до неї всі інші форми. Природознавство вподобало собі, напр. атом водня і на-магається бачити в ньому праформу матерії взагалі та

спроводжувати поодинокі первні шляхом вибивання (витручування) з їх атомної будови надрядних електронів до атомної будови водня — протон і один електрон. Нема речової основи повірити в ефективність задуманого почину (експерименту) так само, як ніколи не вдасться психологам у простому враженні встановити праформи душевного життя. Ні атом, ні враження — тут позначився в психології премогутній вплив природознавчих метод — у відомій своїй науковій структурі не є й не можуть бути синтезами філогенези своїх багатих царин. Власне те, чого їм не достає, є причиною, чому при сучасній структурі людського досвіду (можливо, що вона ніколи не зміниться) не можна збагнути в одному атомі істоти всієї матерії, матерії взагалі.

До істоти матерії належать усі форми її життя, її тотальний буттєвий засяг. Можливо, що бачення матерії з її внутрішнього аспекту прояснило б наскрізь тайну її буття, і тоді кожна її частинка була б одночасно синтезою цілоти, однак покищо бажаний стан речі є тільки **завданням для духа**: з безконечно багатого образу життя матерії, так як воно виступає в досвіді спостереження, створити, дати синтезу — **матерію взагалі**. Так як ідея безмежності матерії є вже сама з себе **іманентною** позицією думаючого духа, так само проблема істоти матерії веде поза царину об'єктивного — зовнішнього досвіду і кінчиться в духовій сфері виможок (постулятом) **безумовної матерії**, отже чогось, чого взагалі нема між найрізномоднішими формами життєвого досвіду матерії. Не випадково ось вже в друге виховується матерія з природного свого річища і втискається кудись у царину з іншими вимірами, немов хотіла б об'єктивуватися на полі ієрархічної вищої дійсності духа. Що ціла проблематика матерії не кінчається на безпосередній її маніфестації в формі почуттєвого досвіду, але переходить процес майже езотеричного перевтілення — це доказ, що не сама матерія опановує терен досвіду та що вже сама її актуалізація передумовляє діяльність якогось іншого принципу. Настирливість, з якою людський

розум шукає за **істотністю** явищ і многозначна розв'язка поставлених питань, з яких кожна на свій лад хоче бути вичерпною відповіддю — чи це мала б бути самозрозуміла експликація матерії? Але звідки тоді стільки сумнівів, припускальних, гіпотетичних окреслень, фантастичних вигадок, які себе взаємно заперечують, виключають, — тоді коли їх суцільність повинна б дати якраз щось навпаки, — перетин самосвідомої матерії. Вже правдоподібнішим джерелом цієї суперечної суміші буде рух для якого матеріяльна царина є полем предметної свідомости, отже, даним його зовнішнім досвідом, який щохвилини виринає перед духовим зором з іншого боку, в іншій формі, кольорі, тоні і т. д. Бо зміст відношення між двома чинниками в русі постійно змінний, і кожна хвилина знаходить **своє окремішне** теоретичне окреслення. Тому наше знання про зовнішній світ таке багате, суперечливе, **проривне** (дуже важний момент!) і протиставиться кожній спробі упрощення шляхом затирання різниць. Власне, з цієї причини не вдається зведення (редукція) одних форм до других ні в природознавстві, ні в психології. Отже, якщо дух провадить справу синтези свого зовнішнього досвіду механічно, тобто редукцією всіх його форм до одної як основної, він намагається обманути себе, бо змісти зовнішнього досвіду, що **розгортаються в об'єктивному пляні перед** спостерігаючим підметом, через змішання не можуть дати ніякої **синтези**; вони залишаються далі моментами **зовнішнього досвіду**, а їх синтеза можлива не на їх ґрунті, але в **самому** підметі пізнання. Синтеза є безпосередньо його твором і має лише посереднє відношення до зовнішнього досвіду як свого відповідника. Що більше подібности, очевидно шляхом натяку й наводу, прокидає вона до поодиноких його змістів, то глибший і тісніший був зв'язок між підметом і його зовнішньою сферою. Як видно, підсумні висліди пізнання не є звичайною відбиткою реального світу, але оригінальними творами духової активности, тому вони є супроти реального зовнішнього світу засадами його викладу, цінування, істотної переда-

чі, в чому з правила буває багато помилкових осудів, які не сходяться, розминаються з тим, що мають вичерпно окреслити. Саме многозначність осудів про істоту матерії доказує не що інше, як її **предметну позицію** в зовнішній сфері свідомости, що висказує, викладає свої переживання не поодинокі, але окремою **конструктивною формою**, як синтезою для великого числа пережитих вражень. Таким чином, завдяки напруженню, що заходить між тяглістю давнішого досвіду і засадотворчими починами підмету, устійнюється **фундаментальна буттева максима**: самосвідома чинність духа, який постійно поконує предметно собі прихвний зовнішній світ у той спосіб, що намагається проникнути в різний спосіб його істоту (суть) і висказати це в остаточній формі **свого** пізнання. На ділі описане відношення (описана ситуація) не припинається і пізнання істоти не стає фактом, але **функцією** активности духа, що відчуває постійно опір зовнішньої дійсности, якої найбистріше проміння духової енергії наскрізь не проникає. Вона існує, це відчуває підмет досадно, скільки разів він надармо висилується щоб пустити холодно-спротивні обриси зовнішньої дійсности в пливку стихію духового діяння. Остаточні йому не вдається взяти приступом могутніх твердинь — вони бовваніють немов велитенський хребет небосажних гір — вкритих м'ясистим покровом буйної дівичої зелені. Дух подивляє таємничу з'яву космосу і починає шукати стежок, що привели б його в саму його **гушавінь**, на дно яруг, на круті пропасті й обриви скель, на стрімкі верхи. Всестороння зацікавленість предметом символізує ідею об'єктивного пізнання, що йде в усіх напрямках і хоче істоту пережити (схопити) як багатство різноманітності. Головний наслідок усвідомлення таємничої зустрічі обох царин — той, що вони не перестають співдіяти, чилак, що підмет впевнюється про постійний характер свого зовнішнього досвіду, визнаючи його чимось оригінальним, **неперекладним** на жодну мову понять, ідей, уяв. Він відкидає нав'язливі підшепти самовладної нетерпимости, в яких чути хворобливу жагу самолюбства (со-

ціялізм'), і владно установає: зовнішній світ не є ілюзією почуттів, але він є дійсно, а для нас він такий, яким його спостерігаємо і відчуваємо. Найрізнорідніші теоретичні конструкції не допускають безпосередньо цього світу і його в нічому не змінюють, бо вони є внутрішніми актами творчости духа й висловлюють у черговій окремій формі пережитий досвід.

Питання матерії непомітно в'яжеться з питанням духа: так, що заки цей дотик стає свідомим, — виявляється, що це відвічний вузол, нерозривний за умов життя. Щобільше, він є самим життям, бо в ньому власне дух і матерія творять єдність органічної форми. Але це внутрішнє переплетення обох в одну дійсність не охоплює обох у цілості. Дух не тратить самопочуття в гарячих, повних пристрасти обіймах життя, він триває надрядно над ним, як розкішна корона овочевого дерева панує суверенно над його коренем. Не в житті повстає дух, але з нього він виростає і що вище сягне його творча снага, то могутніше його самопочуття. В ньому поглиблюється перспектива його істоти: дух не видається тоді собі наслідком життя, але навпаки, його основою. Що було овочем стає також коренем і так установається духова вісь світу.

Чи ці слова є пізнанням чи поезією метафізичного надхнення? Це міг би рішити той, хто збагнув би, чим є людський дух разом з своїм пізнанням, творенням, прямуванням. Могутній струм духового життя, в усій безпосередності його різноманітного ставання, був би для стороннього глядача, наділеного органами спостерігання внутрішніх переживань, як напр., людина обдарована здібністю зовнішнього спостерігання явищ — реальною дійсністю, цей наш внутрішній світ записувався б найдрібнішою своєю рисою на духовому екрані спостерігача як зовнішня, об'єктивна, реальна дійсність. Найдивачніші уявлення, химерні сполуки думок, нездійснимі забаганки, вся ідеальна царина духового життя — прийняла б для того глядача форму об'єктивного досвіду, в якому він розглядався б як у казковому пралісі.

шукав причин, творив відповідні форми пізнання і будував величну будівлю світу.

Умовність понять «суб'єктивний», «об'єктивний» стає тут наглядна в можливо найчіткішій формі.

У попередніх виводах два рази просто накидалася думка, що матерія має в собі щось духове і навпаки. Може між ними не більша різниця як, наприклад, між ненавистю і любов'ю, що силою своєї суперечности прокидають вимогу своєї подібности. Відомо, що ніякі зусилля вжитися в суть зовнішнього світу не вінчаються бажаним успіхом — явища цього світу стоять повні таємничости і своєї особової гідности. Коли дух не може пізнати їх у ніякий спосіб, у ньому будиться дивне бажання: стати деревом, загоном ріллі, горою, звірем чи синьою банею неба. Прямий шлях здобути форму всебуття вів би власне через найрізномірніші форми-підмети цього буття, між якими доти нема знаку рівности, доки вони залишаються **собою**. Незвичайно важна думка, можливо єдина, що заслуговує на особливу увагу.

Ідея такого сутнього зближення є найвищим летом духа, якому **всепізнання** сниться як **всебуття**.

Тут народжується зав'язок нової проблематики.

-
- 1.) Тут це було згідне з геніяльною думкою Гегеля, що матерія має свою основу поза собою, прямує з себе. (Ю. В.)
 - 2.) В цьому місці автор дає відсилачі до своїх цитатів з Гегеля; на жаль, вони не збереглися і не можна їх тут навести. (З. К.)
 - 3.) Це образове окреслення не слід брати дослівно, — але розуміти його значення так, що думка сама конструє атом як межу, отже її рух зупиняється на ньому. (Ю. В.)

Ярослав Гайвас

ЗАВВАГИ ДО НАШОЇ РЕВОЛЮЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

(Доповідь, виголошена на 5-му Великому Зборі Українських Націоналістів, що відбувся в липні 1964 р.в Європі)

В особливих умовинах опинилася третя велика хвиля нашої еміграції двадцять років після виходу з Батьківщини. Не тільки не здійснилися наші прагнення всевирішної проби сил і перемоги вільного світу над російським більшовицьким імперіялізмом, але й уклад та відношення сил на земній кулі змінилися за той час несподівано глибоко і то не в одному випадку з користю для більшовицької системи. Світ ніколи не стояв на місці. Народи ніколи не зупинялися в своєму розвитку. Вони завжди йшли вперед, а хто відставав — над ним життя проходило до денного порядку. Але таких швидких і глибоких перемін, як сучасні, ще не переживала наша земна куля.

У цьому новому чи оновленому світі, в цих зовсім змінених умовинах вириваються несподівані вимоги й завдання перед національною, а в нашому випадку ще й революційно-визвольною політикою. Ця політика мусить шукати не лише нових форм і виявів, але не раз вона мусить ревізувати поставу до наших сусідів, до наших учорашніх ворогів чи союзників, щоб успішно служити народові й вести його вперед.

Маючи на меті служити народові, спотужнювати його розвиток, підвищувати його добробут — революційна політика зупиняється на тих засобах і методах, які в даний час не тільки можливі, але й успішні. Вона безжалісно відсовує ті засоби, що перестали бути корисними, бо вони, засоби, завжди мусять бути підпорядковані цілі. Коли б стали самоціллю — раніше чи пізніше прийшло б до внутрішньої кризи й розладдя, до захитання а то й повалення ієрархії важливих і менш важливих завдань.

Наприклад, для нас здобуття влади є тільки засобом, щоб перевести в життя корисні для нашої національної спільноти та її росту заходи. Влада є незамінною базой для дальших позитивних дій, для досягнення властивих цілей, а не ціллю сама в собі. Здобуття державної суверенності українським народом є для нас тільки початком всесторонніх глибоких заходів, яких метою є посилювати наред внутрішньо і зовнішньо, поглиблювати його зміст духового життя, висувати його вперед у творенні вселюдських вартостей, зміцнювати його вагу й голос у світовому концерті. А все це неможливе без власної держави. Тому власна держава — це ж і є перший етап та фундамент нашої політики. І для нас немає ціни за цей осяг. Але, здобуваючи його, ми маємо до вибору кращі й гірші методи, успішні й менше успішні шляхи. А тому, що ми свідомі обмежености нашої національної енергії, тож стараємося здобути нашу ціль з якнайменшими втратами.

Наша боротьба — це не боротьба за якісь проминаючі ефекти, але за остаточну перемогу. Кінцевий вислід — перемога є незмінним визначальним чинником у наших заходах. Прагнення остаточної перемоги й підпорядкування їй усіх наших кроків підкреслює дуже виразно той культ успіху, що став невід'ємною частиною нашої доктрини. Це нас зобов'язує звертати увагу на те чи наші завдання актуальні, чи вони відповідають вимогам часу й місця, чи вони зближують нас до нашої головної мети. Революційна боротьба розвивається нерівномірними циклами, як ціле життя. І тому, наприклад, **так особливо близька нам** форма збройної боротьби часом для нас актуальна, а часом ні. І хоч ми вважаємо її вищим виявом революційної діяльності, який дає нам змогу скорі й справедливо розв'язувати історичні вузли та скорочувати і шлях і час для досягнення нашої остаточної мети, то не завжди ми нею послуговуємося. Вона дає нам змогу досягати успіхи у відповідних умовах. В інших умовах ми вибираємо засоби ідеологічно-політичної роботи, концентруємо свою увагу на виховній і пропаган-

дивній ділянках тощо. Значить, ми не є зв'язані жодними методами ні засобами, ми є суверенні в їх виборі. Очевидно, всі ці методи й засоби мусять бути підпорядковані нашим моральним і духовим настановам. Таким чином ніякий засіб і ніяка форма діяльності не є для нас кумиром. Вони добрі, коли приходить на них час. Саме завдання революційної стратегії і тактики є вміло добирати їх, вибирати той рід зброї, який у даних умовах і часі є найуспішніший. З того випливає, що, наприклад, під сучасну пору для нас куди важливіше включитися і впливати на духово-культурний фермент у Батьківщині, аніж посвячувати всю свою увагу й зусилля продовжуванню збройної боротьби. У зв'язку з тим хтось може нам закинути, що ми відступаємо крок назад, що з позицій полігично - революційного націоналізму сходимо вниз до позицій культурницького націоналізму. Таке твердження було б повністю помилкове. Бо ми аж ніяк не резигнуємо із своїх революційно-політичних постулатів, а тільки в даному моменті для їхньої реалізації послуговуємося засобами культурницької роботи, світоглядного ферменту, освідомлення, пропаганди.

Іншим прикладом у тому самому напрямку може нам послужити розвиток подій на еміграції. Зразу після Другої світової війни основним засобом нашої діяльності було: масовими й іншими політичними виступами, демонстраціями, голосними виявами нашої постави й нашого невдоволення привертати увагу чужих чинників до наших вимог і крок за кроком переконувати їх у правоті тих вимог.

Сьогодні такі засоби не виконали б уже тієї ролі, яку вони виконували нещодавно. Умовини змінилися. Чужий світ уже в немалій мірі знає нашу справу. А крім цього і з інших причин прийшла пора показати нашу силу, нашу спроможність, наше вміння будувати великі позитивні вартості. І тому ми приспішеним темпом заходжуємося коло внутрішньої розбудови нашого життя, коло зміцнення наших позицій у відношенні до довколишнього світу. Тому теж і наш наголос на шкільництво, на дух-

во-культурну й видавничу діяльність, на соціяльне зрізничкування і, як завершення цього, Світовий Конгрес Вільних Українців. А все це з метою зв'язати тривалими діловими вузлами українські громади, розкинені по всьому світі, в одну світову суспільність, духово-культурну спільноту, яка могла б перетривати довгі часи й різні умовини.

Не менш важливою вимогою для успішної діяльності є послідовність наших заходів. Коли принцип актуальності вимагає, щоб підібрати такі засоби, які в даний час і в даних умовинах найуспішніші, то принцип послідовності вимагає, щоб наші кроки й почини в'язалися в одне ціле, щоб вони не були випадкові й замкнуті в собі. Навпаки, вони мусять виростати одні з одних, доповнятися, мати якусь внутрішню ієрархію і чергу, не бути відірваними, але з малих струмків зливатися в одну могутню ріку нашої діяльності.

Останні події на міжнародній арені ще раз продемонстрували нам історичну лекцію про інший принцип, а саме принцип самостійності в політиці. Дві європейські великодержави — Велика Британія і Франція — втратили свої колоніяльні володіння. У процесі втрачання колоніяльних посідоностей В. Британія зійшла на друге місце, після США у великій міжнародній політиці. Ми є свідками упадку її впливів і значення на міжнародному терені, а навіть своерізного внутрішнього замішання й розгублення наслідком цього. Хоч могло б здаватися, що «високий протекторат» і безпека з боку американської надпотуги прикривають британцям плечі й таким чином дають їм можливість звернути увагу в інші напрямки, на інші почини, але ж насправді виходить інакше. Зате Франція вибрала інший шлях — повної незалежності. У порівнанні з Великою Британією Франція була в багато гіршому положенні, багато слабша, зі значно меншими можливостями й виглядами. Проте ми є свідками, як її сила й значення зростають, як вона переставляє себе й розбудовує, як сміливо шукає нових можливостей для свого зростання, а через те зміцнюється внутрі, а її на-

ціональна енергія та засоби приспівшено нагромаджуються. Наслідком цього вона стає в очах і ворогів і приятелів важливим чинником, з опінією і вагою якого слід постійно рахуватися.

І тому треба ствердити: тільки незалежна національна політика може бути справді успішна. Залежність, підпорядкованість виключає справжні успіхи. Мова тут про незалежну національну політику, яка бере до уваги цілі й інтереси інших народів та суверенно шукає точок стику з ними, не заперечуючи їх, ні не переходячи над ними до денного порядку.

З тих трьох принципів виростають дальші вимоги, але ж вони в основному охоплюють фундамент кожної політики. Коли ж ідеться про здійснення намічених на вище обговореній базі завдань, то мусимо сказати, що першою справою є мати плян і методу дії. А тоді наполегливо й безперобійно провадити намічене в життя. Тут треба сказати, що ми — наша Організація, наш Рух — дуже часто виносили правильні настанови, але не впроваджували їх консеквентно в життя. З того виникає чергова вимога: або існуючий контрольний орган в Організації слідкує за впровадженням у життя наміченого, а у випадку відставання застосовує відповідні засоби, або слід покликати новий орган для цієї мети.

Вище ми говорили про актуальність наших завдань, як одну з основних вимог успіху. Щоб поставити перед собою справді актуальне завдання, треба насамперед орієнтуватися як слід у становищі, знати відношення сил і знати власні сили. Тут приходимо до короткої аналізи театру нашої діяльності, а в першу чергу його головної сфери — України. Україна, або, як ми популярно висловлюємось, Край, став далеко не той, який ми покидали двадцять років тому. Большевикам пощастило на території всієї України (на Наддніпрянщині ще до Другої світової війни) розгромити традиційну українську соціальну структуру. Вони знищили «селянську» Україну, щоб знищити джерело сили нашого народу. Та на місці цієї знищеної виростає — проти їхньої волі й ба-

жань — модерна соціальною структурою українська нація. Большевики розбили українське село, але на його руїнах виростає українське місто.. Большевики виселяють з України її молодь, її дочок і синів, а ті в степах Казакстану, Узбекистану, в сибірській тайзі й на Далекому Сході демонструють нашу силу, життєву स्वाгу, своєю поставою викликають фермент серед місцевого населення й поширюють повагу й довір'я до української людини і до її справи.

Певно, большевики завдали нам страшних біологічних і соціальних шкід, але живий організм шукає засобів лікування своїх ран, шляхів росту в нових умовах і навіть на новій землі.

Економіка України є особливою ілюстрацією большевицьких антиукраїнських намірів і їхнього провалу. Большевики не допускали до розвитку незалежної економіки України, вони живосилом втискали й втискають її, як складову частину, в економіку Росії. Таким чином вони допускалися подвійного злочину. Поперше, коштом поту й крові українського робітника й колгоспника будували промислові осередки, і подруге, ставили ці осередки не на службу народові, на якого території їх будовано, а на службу російському імперіялізмові. Так постав промисл, вирости кадри інженерів, кваліфікованих робітників, адміністраторів — і сьогодні силою цього факту і проти волі російських большевиків, Україна виходить на світовий ринок як продуцент і доставець високоякісних виробів. І хоч Москва ще й далі загортає левин пай належних нашій країні й нашому народові заробітків, то все ж таки економіка України здобуває дедалі сильніші й незалежніші зв'язки в світі.

Для прикладу: відому греблю в Єгипті будували українські інженери. На святі відкриття цієї греблі єгипетський представник склав на руки головного українського інженера Филоненка подяку не советським, а українським інженерам, і навіть не УССР, а Україні (дослівно: «Ми будемо завжди вдячні Україні за її допомогу...»). М. ін., звітуючи про цю подію, деякі українські емігра-

цінні часолиси, замість спопуляризувати її якнайширше (зокрема ж у своїх англомовних додатках), обмежилися до кількарядкової петитової нотатки, якої більшу частину займала лайка на... «комуніста» Филоненка!

Большевики розбудували шкільництво, щоб мати техніків для роботи і щоб могли впоювати доктрину російської вищости, приховану під різними димними заслонами («світовий комунізм», «єднання робітників», «трудова солідарність», а тепер «елиття націй»), а тим часом вирости в нас кадри лікарів, учителів, учених дослідників тощо. Ми свідомі, що в умовах большевицького терору вони не в силі служити своєму народові, але умовини міняються і ті люди поволі стають твердою опорою життя народу в Україні.

Та й українська людина сьогодні вже не та, що була колись, і її постава до життя не та. Друга світова війна роки безпосередньо перед нею і після неї, залишили глибокий слід на духовості української людини, а насамперед української молоді. Упродовж модерного українського відродження, що почалося в 19 столітті, ми бачили, як розвивалася українська людина. У цьому її розвитку ми спостерігали постійне зростання двох основних елементів: почуття людської гідности та почуття національної свідомости й гордості, без почуття національної гордості немає людської гідности. І сьогодні можемо з вдоволенням сказати, що після сталінського лихоліття дедалі зникає в українському житті тип холуя. Холуй, який був таким панівним і серед українських письменників і науковців, серед громадських діячів і бюрократів, навіть військовиків, поволі відмирає. Холуй, який упідлює свою людську гідність, а тим самим і свою національну честь, на кожен кивок сильнішого чи навіть і без цього, щоб тільки цьому сильнішому приподобатися, зникає. Мабуть, у цьому напрямі слід інтерпретувати поставу деяких з групи шестидесятників, коли 1963 р партійні лежаки та їх українські посіпаки накиннулися на ряд молодих творців. У відрізненні від «сталінської епохи» ми не спостерігали самоопльовування й самоос-

каржування, а навпаки, виступи молодих літераторів і діячів культури були по-людському гідні, хоч вони тут і там виправдувалися, відступали, нагиналися до вимог московського центру. На наших очах відбувається тяжкий внутрішній бій між високим людським у нашій людині й у нашій літературі з одного боку, і між запроданством, лакейством з другого. Сором заливає нам лице, коли горе-критик підблазнюється московському партійному держиморді:

«Кому з нас не дороге це заповітне слово — народ? Оскільки народність і партійність — синоніми, кому з нас не дороге це слово — партія?», — ломить свій хребет холуй Михайло Чабанівський, гнеться втрое, плете очевидні нісенітниці, щоб тільки заслужити ласкавого погляду в московського пана. Але ж не бракує і гідних постав. Ось як міркує в тій самій справі Максим Рильський:

«Передовсім — нам треба повернути слову «народність» те значення, яке мало воно колись і в російській і в українській мовах і яке зберегла досі польська мова, де слово «народови» означає і народній і національний. Ідеться, отже, про національний характер мистецтва, про збагачення національної культури, яка за вченням класиків марксизму-ленінізму не тільки не стоїть на заваді міжнароднім інтернаціональним зв'язкам, а навпаки, всіляко сприяє їм і зміцнює їх».

Звичайно, воно не пройшло повз увагу червоних едипонеділимців. А зокрема заболіло їм, що оце схоплюється до лету молода українська людина, яка прагне чогось нового, вищого, кращого. Побоялися вони та їхні українські прихвостні, що втече птичка з клітки. І зарепетували: старших, заслужених не шанують, партії не слухають, шукають новизни, не наслідують старших, тобто большевицьких заправил, хоч «молодому поколінню є що наслідувати», як пише донощик Д. Гринько. Так і видно, як хотілося б большевикам іще раз скупати нас у крові, винищивши якнайбільше представників провідної верстви, творців, новаторів, людей, що мають відвагу

й талант іти вперед, угору. Але сьогодні більшовики вже не в силі зробити цього так, як робили колись. Колись у добі «побудови соціалізму в одній країні» за іншу думку-слово засилали в Сибір, ставили «под стенку». Сьогодні Москві хочеться «іти в люди», тож і не можна послуговуватися такими засобами, як колись. І тому на місце «червоного терору», тобто поголовного винищення всього самобутнього неросійського, вони вигадали ідіотичну, реакційну, життєво невірну й антинародню теорію «злиття» націй, мов і культур, що на ділі означає злиття й підпорядкування націй, мов і культур російській нації, мові й культурі. Життя повсякденно показує безглуздість цієї теорії, її завуальований шовінізм. Бо життя, а ще більше культура й культурна творчість є грою і комбінацією різноманітних елементів та кольорів. Зведення цього всього до одного будьякого знаменника було б однозначне із смертю. Цей факт у такій самій мірі очевидний нам, як і думаючій українській людині під більшовиками.

Хоч і немає в Україні масового організованого спротиву більшовицькій політиці, то саме життя поволі, ступнево і кевідхильно перекреслює її. Більшовикам пощастило переселюванням в Росію та інші частини ССРСР кращих елементів з України — знатніших українських учених, техніків, організаторів, винахідників, а передусім молоді — послабити український народ. Але рівнобіжно з цим ці учені, техніки, організатори, молодь, вивезені з України в різні частини ССРСР, стали дріжджами, що започаткували фермент у подвійному напрямку: ворожості до російської імперіялістичної політики і приязні до українського народу і його творчості. Таким чином симпатії до України й українського зростають, а вийвом цього є часті приїзди письменників, журналістів, культурних робітників, інженерів, учених в Україну, де вони шукають зв'язків, виміни думок, творчого надхнення.

А на місцях, у різних республіках «необнятої родіни» куди тільки Москва загнала українців, таких проявів

справжнього непідфальшованого «культобміну» багато більше. Адже не випадково і не з ініціативи Москви в колишній столиці Казахстанської ССР Бухарі одну з головних вулиць (із залізничної станції до центру міста) найменовано вулицею Богдана Хмельницького, а одну з найбільших площ — бульваром Тараса Шевченка.¹⁾

До цього слід додати зріст внутрішніх суперечностей у комуністичному таборі, постійні недоліки і провали в їхній господарці, а перш за все конфлікт «двох великих» — комуністичного Китаю і большевицької Росії. Це все безперебійно роз'їдає зсередини систему ССРСР, а з другого боку приготує шлях і породжує нові елементи, які раніше чи пізніше оформляться у позитивну картину майбутнього, в ідею, що змобілізує сили, потрібні для усунення большевизму й заступлення його новим ладом.

Як колись, так і сьогодні розвиток подій на сході Європи відбувається довкола великого історичного конфлікту: Росія - Україна. Це є дві головні сили в цьому просторі і від висліду їхньої боротьби залежатиме дальша конфігурація східної і середньої Європи, а посередньо й інших віддалених земель. Ніхто так ясно не усвідомлює собі цього, як російські імперіялісти, і тому стільки уваги й енергії вони присвячують «довічному зв'язанню України з Росією».

Нашим нещастям було завжди те, що крім російського ми мали ще й інші фронти: традиційно польський, а до нього долучувалися в різні часи мадярський, румунський тощо. У той час москалі мали тільки один фронт — західний і на ньому, конкретно на першому українському валі, скупчували всі свої сили. Тепер же події розвиваються навпаки. З нашими західними сусідами, зокрема з поляками, у нас площина конфлікту звузилася до незначного, зате помітно зросло розуміння спільної загрози як з боку Росії, так і з боку сильної Німеччини. Висновок ясний: нам треба стати плечима до плечей, і хай вони, поляки, всі свої сили звернуть проти західного ворога, а ми всі свої сили звернемо проти східного

ворога. А вже розвиток подій і «світові перемоги комунізму» принесли нам особливий дар: великий конфлікт Росія - Китай. І коли насправді цей конфлікт розвинеться (хоч він зразу не мусить бути збройний), тоді Росія буде мати відкриті плечі і всі свої сили муситиме звернути туди. Тоді прийде наша велика історична шанса, що до її використання ми мусимо бути готові.

Як це дуже часто буває в історії, події намічені й заплановані якимсь чинником, в остаточному наслідку розвиваються на шкоду того самого чинника, їхнього ініціатора. Дуже часто агресор-імперіяліст розгромлює існуючий стан у даній країні, щоб ослабити її та облегшити собі її-посідання, а в наслідку очищує цю країну зо старого та приспішує наростання нових сил, нових передових революційних ідей.

Після першої світової війни Велика Британія створила «країну поселення» для жидів у Палестині коштом арабів. Зробила вона це не лише з метою облегшити долю жидів, але теж з метою вбити клина в арабський світ і послабити його. А розвиток подій ішов в іншому напрямку. Створення держави Ізраїля на арабських землях Палестини приспіщило народження модерного арабського націоналізму, спотужнило прагнення до всеарабської єдності, викликало на поверхню життя нові визвольні енергії. Цей процес щойно на початку, а англійці, які його спричинили, вже давно прогнані із Суецького каналу, вже зуб за зубом випорожнюють араби їхню імперіяліст. щоку з арабських посілостей, баз, нафтових піль. Ще яскравіший приклад у тому самому напрямку — це Кипр. Щоб втримати там свою базу, англійці (згідно з принципом «діли і пануй») впили турецьку державну машину в кипрські конфлікти. І сьогодні вони, британці, скомпромітовані цим дощенту в тій закутині землі, і те, чого вони не втратили під ударами партизан Гриваса, втрачють тепер іншими шляхами. Одним словом, історія насміялася з «хитрих, далекозорих» лордів.

Подібна ситуація в середущій Азії. Російські большевицькі імперіялісти, розбиваючи духово-культурні систе-

ми середньо-азійських народів та їхні соціальні устрої й господарські стосунки, намірялися впрягти навіки туркменів, казахів, узбеків, кавказькі народи й багато інших у російську імперіялістичну колісницю. А тим часом, як це звичайно в житті буває, народи ці заліковують завдані їм російським імперіялізмом рани, вирощують нове покоління провідних людей, продукують нові сили, модерні засоби для розвитку, для боротьби, для перемоги.

По цій же лінії пішли події у висліді «світових перемог комунізму». Наслідки цих «перемог» — це раз-у-раз зростаючі конфлікти в лоні комуністичного блоку, і як уже згадано, архиконфлікт Росія-Китай. Коли цей конфлікт розвинеться до своїх вершин, тоді Росія мусітиме звернути всі свої сили на Далекий Схід. Із привабливого гасла «екс оріенте люкс» — для Росії може прийти зі Сходу загибель.

У загальному нарисі така є сьогодні Україна і такі зовнішні обставини для неї. Для завершення цієї картини слід звернути увагу на відносну стабілізацію всередині СРСР, перехід найвищої влади з рук поліційних органів до рук комуністичної партії — що само собою ніяк не зумовляє тривкого спокою в СРСР, а навпаки, може стати дуже придатним ґрунтом для дальших глибоких ферментів. Це все на загальному світовому тлі, що його характеризує мала правдоподібність нового глобального конфлікту, а зате наявність цілої низки периферійних холонних та гарячих сутичок.

Як бачимо — світ змінений. Тож треба нам до цих змін пристосуватися, чи радше їх використовувати. Наша визвольна боротьба охоплює не лише всі відтинки життя народу, але дуже часто концентрується на **одному** з них. Рішення на такому відтинку впливає на всі інші, на ціле життя. Боротьба за окремішність, за самостійний розвиток, за чистоту української мови — одночасно є боротьбою за ті самі елементи в українській культурі. Перемога цих елементів в українській культурі неминуче мусить проектувати на політичний екран. Коли ми каже-

мо сьогодні, що населення України відкинуло безпосередню збройну боротьбу, то ми свідомі того, що це

- а) тимчасове, зумовлене загальним положенням,
- б) аж ніяк не означає, що народ відкинув ідею власної держави, яку будується силою, і
- в) що народні енергії перенеслися на інші ділянки, на яких у даних умовах вирішуються основні завдання.

Ми на еміграції мусимо бути співучасниками тієї великої життєвої драми, тієї споконвічної всеобіймаючої боротьби народів. Не спостерігачами тільки, і не дослідниками тільки, але саме активними учасниками. Основною передумовою цього є наша постава. Ми мусимо з'ясувати собі, що тоді будемо посередньо, а чи безпосередньо помічні батьківщині в її боротьбі з російським імперіялізмом, коли займатимемо непримирену поставу проти нього. Ми мусимо постійно наступати в науці, літературі, культурному житті, економіці, побуті. Таким чином ми, з одного боку, допомагатимемо в якійсь мірі виривати від большевиків уступки для нашого народу, а з другого боку, постійно демонструватимемо перед нашим народом факти поневолення, русифікації і таким чином зміцнюватимемо його чуйність, відпорність, агресивність. Це один бік; а другий бік цієї самої постави — це наша свідомість, що наші здобутки тут, у вільному світі, як ніщо інше підтримують і підтримуватимуть на душі наших рідних і знов же змушуватимуть большевиків до більших чи менших відступів.

Боротьби не буває без стику з ворогом. І в нашому інтересі, говорячи образowo, не є застиглі позиційні фронти. Навпаки, наші невеликі (порівнюючи до ворожих) сили змушують нас до руху, до маневру. І тому ми мусимо впроваджувати ті свої сили в дію скрізь там, де є нагода наступального контакту з ворогом. Значить, нам не слід уникати контакту з людьми з того боку, навпаки, нам треба його шукати, щоб могли впливати на настрої, спосіб думання, події та процеси в краю.

Найвищим осягом у цьому відношенні є фізична при-

сутність організаційних людей у краю, і хоч як важко це здійснювати, то все таки це не є неможливе. Досвід учить, що, добре вивчивши умовини, можна знайти форми для цього. Цей досвід учить, що в сучасних умовинах спроби будувати організаційні системи з правила раніше чи пізніше провалюються. Зате куди успішнішою є метода «одиначок» — поодиноких членів, що зв'язані безпосередньо таким чи іншим шляхом зі своїми центрами за кордоном і проводять свою роботу індивідуально, не ставляючи організаційної мережі під удар. Хоч така метода значно обнижує роботу, але в існуючих умовинах вона все таки найкраща.

Хотілось би при цій нагоді звернути увагу на дуже надійний інструмент нашої боротьби, а саме: наші контакти з відвідувачами з Батьківщини. Тут, мабуть, невичерпне джерело можливостей. Та щоб їх використати, треба мати на увазі деякі основні моменти, а саме:

а) ні в якому разі не можна витягати від туристів інформацій про життя, події та відносини в СРСР, що мали б характер розвідного матеріялу. Для нас це речі не цікаві. Туристи з краю мусять знати, що вони для нас брати і ми хочемо допомогти їм, поінформувати їх, разом з ними причинитися до покращання життя в Батьківщині;

б) не слід намовляти їх залишитися на Заході. Хто з них хоче зробити це — сам шукатиме нагоди. А втім, для нас краще мати людей близьких до нашого погляду в краю, ніж тут за кордоном. Тому нашою ціллю є зблизитися до них, нав'язати дружбу і на тому тлі насаджувати ідеї, ідеї свободи, визволення, вільного національного розвитку;

в) не вільно користуватися ними для передавання до краю чогось. Для нас найважливіше, щоб вони отряслися з большевицької брехні, щоб побачили й зрозуміли інше, краще життя, щоб забажали кращого для себе дома.

Якнайбільше ознайомлювати їх з нашими здобутками, нашими ідеями, з новими ідеями в світі. а не, як це

в нас прийнято, «ідеями Заходу». Гітлерівські ідеї були теж ідеями Заходу, англійський імперіялізм був теж західний, капіталістичний визиск є західним, як і західним є расизм і дискримінація. Отже загальне вихвалювання всього західного здебільшого має протилежні до намірених наслідки. Зате нові революційні ідеї в світі, ідеї рівності всіх націй — великих і малих — ідеї ніким необмеженого національного розвитку, ідеї справжньої гуманності і людської гідності — ось те, що його сприйме кожна чесна людина.

Наприкінці друковане слово. Скільки можна, стільки слід його пересилати туди — в інституції, університети, бібліотеки. Треба вислати сотні публікацій, щоб хтось одну з них прочитав.

Для нас, розкиданих в світі, Україна завжди буде євшан-зіллям, що його запах зворушуватиме безмежно. Україна залишиться для нас не лише далекою візією, але теж реальним надхненником до нових починів, здвигів, до зусиль і перемог. Та конкретною базою нашої сили на еміграції буде таки українське громадянство в діаспорі. Наші можливості творити, а ще більше допомагати країні є і назавжди будуть у прямій пропорції до наших сил тут. З падінням цих сил зникатимуть наші можливості бути чимось у вільнім світі, мати будь-який голос у політиці, нести допомогу країні. І тому нашим невідхильним наміром і прагненням мусить бути не лише зберегти себе, як групу, як громаду, як окрему українську єдність у світі, але розбудувати себе, перетопити з груп в поодиноких країнах у з'єднану різними життєвими й живими завданнями та функціями суспільність, у духово-культурну спільноту, не обмежену кордонами й часом. Добиватися цього можна в трьох різних плянах: а) релігійному, б) етнічно-культурному, в) політичному.

У нас, на жаль, можливості релігійного відтинку ослаблені нашими релігійними різницями, а в останньому часі ще й зміною календаря та іншими контрверсійними проблемами. Завдяки нашому східньому обрядові ми ма-

ли дані на те, щоб використати його для вирощування загально-світових рамок у нашому дальшому розвитку. Та якось виходить так, що ми зрікаємося цього і наче спішимось розтопитися в чужому морі, неохочі разом з іншими творити і здобувати нові вартості.

Черговим фундаментальним відтинком є етнічно-культурний. Спільне етнічне походження гратиме тривалу роль при передумові постійного підсичування й оживлення його духово-культурної творчості. Без такої творчості етнічний фактор втрачатиме на силі, зникатиме, стаючи спомином, сентиментальністю, а не дієвою творчою силою.

На політичному відтинку ми більше об'єднані негативною поставою проти російського імперіялізму (хоч дехто чомусь звужує свої позиції до антикомунізму), ніж позитивними концепціями. Позитивна концепція є для нас одна, якщо йдеться тільки про загальникове окреслення постуляту соборної суверенноз держави українського народу. Крок далі — і ми входимо в гушавину різниць. Коли зважити, що негативний постулят, тобто заперечення, не є тривким цементуючим чинником, то стане ясно, що політичний відтинок покищо не має тієї великої потенції, яка б дозволила нам перемагати натиск оточення впродовж довгих десятиліть і розвиватися як окремішність. Наші політичні постуляти були б значно дужчим і тривкішим чинником, якби вони були міцніше зв'язані з нашими універсальними політичними ідеями. Одначе цей відтинок у нас найслабший. Українські революціонери-самостійники віднаходять себе в світі нераз у спілці з найвідсталішими соціальними й політичними силами, які притягають їх до себе не позитивною програмою, але теоретичним крикливим антикомунізмом.

За таких загальних умовин приходиться творити українську одність у світі. Завдання нелегке, але не неможливе. Бо є інші чинники, що сприяють цьому, а ще й теперішній світ та напрямні його розвитку створюють пригоже для цього підсоння.

Там, де колись умовини були проти нас, ми маємо сьогодні сприятливе підґрунтя. Сьогодні держави, а насамперед великодержави, і то навіть ті, що дуже підкреслюють свої національні особливості й samozрозумілий пріоритет національних інтересів, здобуваються на щораз більше зрозуміння для різних національних груп, які в лоні їх державного організму хочуть плекати свої духово-культурні особливості. Сьогодні стає щораз більш зрозумілим, що мати в рямках своєї держави чужородні групи, які не лише не асимілюються, але творчо маніфестують свою окремішність, — є не послабленням, а зміцненням духової динаміки даної спільноти. Це не значить, щоб тим групам забезпечувати правні чи державні привілеї, або резервувати за ними інші державні зобов'язаності. Ні в якому разі! Вони мають усі ті самі державно-правні обов'язки й можливості, що й усі інші, вони несуть таку саму дань поту, а як треба і крові, але їхнім культурно-духовим особливостям дається можливість росту. І це є один з основних елементів плюралістичної суспільності - суспільності майбутнього.

Очевидна річ, це у вільному світі. У російській же системі помічається якраз протилежні процеси. Намагання русифікації, тотальної в усіх напрямках, не дорогою впливу чи переконування, але шляхом наложення намордника й терору, розцвітає там дедалі могутніше. Навіть підбудовується під це своєрідну філософську діалектично-історичну базу. База ця є так само забріхана, як і політичні гасла російського большевизму, а плян «злиття націй» є нічим іншим, як актуальною характеристикою до Шевченкового «на всіх язиках все мовчить».

Таким чином ми можемо поставити тезу: світ іде могутніми кроками в напрямі технічної, комунікаційної, технологічної, навіть економічної інтеграції, в напрямі вирощування «одного світу», а згідно з законами всього живого, рівночасно з процесом інтеграції пливе такий же самий могутній (бо так само життєвий) струмінь диференціації — вирізнювання і розгортання різних куль-

турних елементів і одностей в лоні суспільностей і в рамках держав.

На цьому загальному тлі наші завдання, наша візія української культурно-духової одности в діаспорі стають реальнішими. Ідеться тільки про те, щоб крок за кроком і на кожному відтинку реалізувати свою ціль. І так, на релігійному відтинку нам треба зберігати всі виплекані нашою традицією особливості: чи це є обрядові форми, ритуал, стиль, чи календар — усе це речі, які мають свою вагу. На щастя для нас, розходження між християнськими державами маліють, а завдяки цьому і факт нашого поділу на різні обряди не повинен нам надто заваджати. Але рішення про наше майбутнє прийде не на релігійному відтинку. Воно прийде на відтинку збереження й поглиблення наших етнічно-культурних вартостей. Тому цьому відтинкові треба посвятити максимум уваги. А обіймає він собою все, почавши від великого культурного процесу, а скінчивши на відповідно зорганізованій опіці над старшими та дитячих садках. У цьому великому просторі є поле для вияву всіх енергій, суцких у нашому лоні. Ми мусимо виходити з цього, що в Батьківщині є наш народ, який живе і творить, а ми його вітка, що хоч нащеплена на іншому терені, змістово зв'язана з ним. Наші добутки в світі будуть настільки життєтривалі, наскільки вони дорівнюватимуть рівневі країн, де ми живемо. Мабуть, ніде так швидко не зникає те, що слабше й гірше, як у культурному житті. Нижча культура у зустрічі з вищою підлягає швидкій і неминучій загалді. Це треба собі дуже чітко з'ясовувати й не обманювати себе рожевими надіями. Інші закони й норми стосуються до нас, що вийшли з Батьківщини зрілими, відповідальними громадянами, а зовсім інші нормуватимуть покоління, що прийдуть по нас. Саме для спотужнення наших сил, можна б сказати, для культурної самооборони, ми так само як на суспільно-громадському відтинку, мусимо шукати розв'язок, що охоплюватимуть цілу нашу діаспору.

Наш політичний відтинок вказав нам шлях у ньому.

Наші політичні групи намагалися й намагаються всіма доступними їм засобами охопити всі українські громади у вільному світі. І треба ствердити, що їм це в немалій мірі вдається. Та не зважаючи на це, політичний сектор помітно завмирає. Справа не лише в тому, що щораз менше охочих працювати в цьому секторі, але й можливості його звужуються. Висліди його роботи маліють. Коли ми порівняємо вагу й наслідки видання «Енциклопедії українознавства» в чужій мові з наслідками нашої політичної метушні на еміграції, то будемо мати дуже промовисту ілюстрацію до цього твердження. Відзначення роковин Шевченка в Парижі при допомозі й співучасті французьких передових культурних діячів зробило більше добра українській справі, як десятки років діяльності по різних урядових кулуарах наших «політичних амбасадорів». Поставлення пам'ятника Шевченкові у Вашингтоні важитиме більше і для внутрішнього розвитку нашої еміграції, і для пропаганди нашої справи на терені ЗДА, і для нашого впливу на думки й настрої в Краю, ніж усі наші дотеперішні видання на цьому терені. Але при цьому не треба забувати, що і те відзначення в Парижі, і пам'ятники в Вінніпегу й Вашингтоні були можливі тільки тому, що була і є політична еміграція, політичні групи, політичні провідники, які, хоч самі багато зробити не могли, але своїми виступами загострювали нашу чуйність, штовхали нас вперед. Просто парадокс: український еміграційний політик може своєю діяльністю допомогти добитися національних успіхів на інших відтинках, не мавши багато можливостей на своєму.

У цьому винні не лише існуючі міжнародні політичні відносини. Політика була завжди й залишиться надалі функцією сили — її успіхи залежні від її силової бази. Правда, маневр у політиці, як і на війні, нероз заступає силу. Але ж ми власне на політичному відтинку із зрозумілих причин не можемо бути надто елястичні й маневрувати. З цього висновок: для розвитку й успіхів нашої політичної діяльності ми насамперед мусимо під-

будувати її культурну, соціальну, економічну базу. Цим способом, крім твердого фундаменту, ми ще й будемо мати практичний доказ для зовнішнього світу, що наша національно-революційна діяльність та її реалізатори в світі є людьми діла і успіху, а не дивною сумішшю апостолів, авантюристів, нероб і диваків.

На цьому ширшому тлі виразніше видно і сьогочасні можливості та й у якійсь мірі ролю УНРади. Мабуть, ніколи не могла УНРада стати боевою спільнотою, згуртуванням відданих справі людей, які, ставши плечима до плечей, відчинили для своєї діяльності світ як двері. Навпаки, в очах світу вона є і залишиться з'єднанням тих, над якими перекотилося колесо історії, аж поки ми своїми вчинками не доведемо, що ми не невдахи, не «колишні люди», а творці нового, конкретного, тривкого. Без цього не лише чужий світ так ставиться до УНРади. Не йнакше ставляться наші молоді люди, рідні діти, які зовсім не включилися в будь-яке партійне життя і тому їм не можна закинути групового партикулярного погляду в цій справі. Їх ви не знайдете в орбіті УНРади, ні тепер, ні скоро в майбутньому. І ми мусимо цій дійсності дивитися в вічі та не дурити себе ні можливими маневрами, ні надуманими трюками. Усі вони разом не змінять цього стану. Але це не значить, що слід відкидати цілу концепцію УНРади. Єдиний політичний фронт української еміграції є гарячим прагненням, великим символом, великою ілюзією. Ми не маємо ні змоги, ні людей, ні навіть форм, щоб цю ілюзію реалізувати, але її треба берегти, заціплювати, боротися за неї. Цей символ, ця ідея завжди має в собі силу і в відповідних умовах у майбутньому стане могутньою платформою для скупчення наших енергій і для акції.

Подібна справа з суцільним фронтом українських націоналістів. Хоч, може, нам і не пощастить створити його, може, ми не доросли до нього, бо до великих речей треба великих людей, проте постійне змагання до цього саме в собі є немалим успіхом. І в часі, коли наше політичне життя слабне, коли одні діячі відходять, а на

їхнє місце не приходять інші, коли кожен день приносить щось нове, а завтра може прийняти форму цілком несподіваного, — консолідація українських політичних чинників та єдиний діловий фронт українських націоналістів є великими дороговказами, яких ніщо не може замінити на цьому відтинку.

Останнім часом доля не щадила нам ударів, але можемо записати й немалі успіхи. Я вважаю першим успіхом те, що в українському геополітичному просторі зростає свідомість про конечність існування української державности. Наші сусіди, від майбутньої постави яких дуже залежатиме відновлення цієї державности — поляки, чехи, мадяри, румуни — щораз більше усвідомлюють собі, що їм не встоятись між двома велетнями — великою Росією й великою Німеччиною. Протиставитися тим велетням можна тільки дорогою послаблення їх, тобто дорогою поділу. Свідомість цього змушує і поляків, і мадярів, і румунів щораз більше позитивно ставитися до наших прагнень і не вбивати нам ножа в спину в часі тяжких боїв з російським імперіялізмом. Черговим позитивом є свідомість української справи в світі. Це не значить, щоб якісь держави були ладні допомогти нам якимсь способом. Але це значить, що про нас, про наші прагнення, про нашу роботу знають усе більше. Дальшим позитивом слід вважати відв'язання української політики від будь-яких реванжистських намірів тих держав, що вважають себе покривдженими другою світовою війною. Таким чином ми стаємо повновартісною революційною течією, яка змагається за новий кращий лад у своєму просторі, а вслід за цим і в світі. На цьому місці слід сказати, що нам ніяк не по дорозі з якоюнебудь німецькою політикою. Кожна німецька політика змагатиме до відзискання земель, забраних Польщею коштом українських земель. І хто з нас співпрацював би в будь-якій мірі з німцями чи сприяв їхній реванжистській політиці. — той прикладав би своїх рук до створення ситуації небезпечної для українського народу. Дивно розвинулися відносини на відтинку американської політики. США бу-

ли завжди прихильником і союзником визвольної боротьби народів. А сьогодні в їхній політиці є дві головні течії: опертя на Німеччину в Зах. Європі, і наставлення на ревіндикацію впливів в Азії шляхом послаблення Китаю. І як американська ставка на сильну Німеччину небезпечна для нас, так ще більше шкідливою є непримиренно ворожа постава американської політики до Китаю. Кожен новий клопіт США в азійському просторі, кожен новий американський військовий відділ на цьому терені — це щораз дужче зв'язування американських сил і безпосереднє полегшення для Росії і її імперіялістичної політики. Вже сьогодні доходить до такого парадоксу, що США зміцнюють большевицьку Росію, щоб мати в ній надійного союзника проти Китаю. Здається, що в цьому є велика драма, просто трагедія американської політики, яка може призвести навіть до катастрофи.

Окремо хочеться сказати про нашу поставу до національно-визвольних аспірацій усіх народів у світі. Як уже було сказано деінде, український націоналізм виростає з універсального принципу самовизначення всіх народів у світі. без винятку — малих і великих. Український націоналізм стоїть на становищі, що ніхто в світі, крім даного народу, не має права рішати, чи цей народ є здатний до державного існування чи ні. Впарі з цим ми завжди були й надалі будемо за визволення з лабет економічного визиску і соціальної несправедливості. І тут — саме тут — є справжній пробний камінь приналежності до українського націоналістичного руху, учасництва у визвольній революції українського народу.

На цьому нашому шляху ми зустрінемо не одну спокусу: тактичні вигоди, ласкаве слово, підсунені такі чи інші користи. Та це не сміє збити нас з нашого шляху. На наших таблицях закарбовано раз на завжди: ніяка чужа допомога не вплине на наші політичні шляхи. Таку нашу поставу зрозуміє й підтримає народ і наша еміграційна спільнота. Ми за краще завтра свого народу і всіх інших народів. Наша зброя, наша сила — це наші ідеї: Свободи, Гідности, Рівности, Братерства. З цими

ідеалами ми йдемо вперед, з ними раніше чи пізніше — разом з цілим нашим народом — увійдемо в нашу звільнену обітовану землю.

1. Цей і інші приклади описані докладніше у виданій нещодавно в Англії книзі п. н. «Комунізм і імперіялізм», що її написав політичний коментатор лондонської радіовисильні БіБіСі Волтер Колаж. А в «Літ. Україні» (7.7.64) знаходимо повідомлення, що місто Актау Західньо - Казахстанського краю (околиця Щевченкового заслання) перейменовано на місто Щевченка.